

Марко Порчић

*Одељење за археологију
Филозофски факултет, Универзитет у Београду
mporcic@f.bg.ac.rs*

Обрасци брачног пребивања каснонеолитских заједница винчанске културе*

Апстракт: Циљ овог рада је реконструкција образаца брачног пребивања каснонеолитских заједница са подручја централног Балкана. Као корелат патрилокалности односно матрилокалности коришћена је просечна површина станишта. У разматрање су узети локалитети винчанске културе. Резултати показују да се оцене образаца брачног пребивања разликују између локалитета и фаза локалитета. Ипак, постоје индиције да се патрилокалност може сматрати вероватнијим обрасцем за већину локалитета.

Кључне речи: касни неолит, винчанска култура, матрилокалност, патрилокалност

Значај образаца брачног пребивања у антропологији

Проучавање сродства и појава везаних за сродство представља окосницу традиционалних антрополошких истраживања (Ember *et al.*, 2007, 195-196, Parkin 1997). Системи сродства и појаве везане за сродничке односе представљају значајне димензије мање комплексних друштава, и као такви су значајно повезани са многим организационим аспектима културног система (Ember 2011). Један од кључних аспеката из домена система сродства јесу обрасци брачног пребивања тј. место пребивања новог брачног пара. Образац брачног пребивања једне заједнице може бити патрилокални, матрилокални, неолокални или билокални, мада постоје и компликованији обрасци попут авункулокалног. Ипак, најзначајнији обрасци су матрилокални и патрилокални, јер 82% друштава у свету имају или патрилокални (око 70%) или матрилокални (око 12%) образац (Ember *et al.* 2007, 382). Такође, билокалне и неолокалне заједнице су релативно малобројне (око 12%), с тим што је неолокални образац појава

* Овај рад настао је у оквиру пројекта бр. 177008 финансираног од стране Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

модерног доба, а билокални углавном последица депопулације и последица утицаја (заразне болести, насиље, исељавање) европских колонизатора на аутохтоне заједнице (Ember and Ember 1972, Service 1971).

Значај образаца брачног пребивања као димензије културног система је велики с обзиром на то да ови обрасци пре свега представљају обрасце кретања људи кроз простор, а показано је да је ова димензија значајно повезана са другим веома важним димензијама као што су обрасци интракултурних и интеркултурних сукоба, миграције, депопулација, привређивање и полна подела рада (Divale 1974, Ember 1974, 1975, 2011, Ember and Ember 1972, Ember and Ember 1971, Korotayev 2001, 2003, Murdock and Wilson 1972). Такође, Мардок је показао да постоји готово савршена корелација између образаца брачног пребивања и образаца рачунања сродства (Murdock and Wilson 1972) тј. да матрилинеална друштва имају матрилокални образац, а патрилинеална друштва патрилокални образац.

Археолошки корелати брачних образаца и димензија сродства

Због свега наведеног, није случајно што су рани радови у оквиру Нове археологије, која је тежила да археологију приближи антропологији (Olsen 2002, Trigger 1989, Џонсон 2008), били везани управо за реконструкцију брачних образаца заједница из прошлости (Deetz 1968, Hill 1966, Longacre 1970). Студије Хила, Лонгејкра и Дица почивале су на статистичкој анализи керамике с археолошких локалитета с циљем да се утврди да ли одређени типови и орнаментални мотиви показују већу или мању просторну хомогеност. Поједностављено речено, већа хомогеност и конзистентно јављање одређених типова и мотива би указивали на матрилокалност, јер је основна претпоставка да су жене те које праве керамику и да се знање о прављењу и украшавању керамике преноси женском линијом. Стога се у матрилокалним заједницама, у којима постоји континуитет живљења женских чланова домаћинства (мајке, ћерке и сестре живе у истом домаћинству од рођења до смрти) очекује хомогеност, док се код патрилокалних заједница очекује хетерогеност типова и мотива услед чињенице да жене долазе са стране и да је свака од њих научила грнчарски занат из друге заједнице, што према овом моделу неминовно уноси варијацију.

Оваква врста истраживања је оштро критикована како са теоријског (Allen and Richardson 1971) тако и са методолошког становишта (Dumond 1977). Најзначајније теоријске примедбе су (Allen and Richardson 1971): 1) резиденцијално правило и пракса се могу знатно разликовати, 2) правила сродства и пракса се могу разликовати, 3) претпоставка да само же-

не праве керамику није доказана. Заправо, Ален и Ричардсон доводе у питање било какву могућност реконструкције сродства на основу археолошких података. Оваква оцена је свакако преоштра, јер се показало да неке димензије керамике, попут сложености орнаманта, ипак представљају значајне корелате (Peregrine 2007), као и да постоје знања која могу да помогну археолозима да "предвидети" када се може очекивати да мушкарци праве керамику, а када жене (Arnold 1988).

У сваком случају, почетком 70-их година прошлог века појавила се студија у којој је емпиријски показано да је просечна површина станишта заједнице директни корелат образаца брачног пребивања (Ember 1973). Ембер је показао на крос-културном етнографском узорку да је просечна површина станишта код патрилокалних заједница мања него код матрилокалних заједница, а ова разлика је статистички значајна. Ови резултати су потврђени у каснијим студијама (Barton McCaul Brown 1987, Divale 1974, Rogčić 2010), с тим што је показано да је просечна површина станишта валидан корелат само у земљорадничким и седентарним заједницама (Rogčić 2010). Површина станишта је коришћена као критеријум за одређивање брачног обрасца у неколико археолошких студија (Hart 2001, Peregrine 2001, 2004, Schillaci and Stojanowski 2002, 2003).

Пре него што се размотри могућност реконструкције брачних образаца каснонеолитских заједница са Централног Балкана, неопходно је одговорити на критике Алена и Ричардсона који сматрају да су такви покушаји у принципу неосновани (Allen and Richardson 1971).

Када је реч о нескладу између идеала и праксе везаних за резиденцијалне обрасце и системе сродства, Ален и Ричардсон су у потпуности у праву када скрећу пажњу на сложеност ових феномена и компликације у проучавању које из те сложености произлазе. Међутим, чињеница да се брачни образац не поштује увек доследно или да је упитно да ли је уопште могуће извући образац који почива на сродству, не значи да је истраживање археолошких корелата матрилокалности или патрилокалности бесмислено, јер као што је представљено, постоје *стварне* разлике у величини станишта између заједница које су у крос-културним базама података означене као матрилокалне и патрилокалне заједнице. Ове разлике имплицирају разлике у величини, па самим тим и типу домаћинства, а такве разлике су свакако друштвено значајне. Стога, постојање стварних разлика на једној димензији између категорија резиденцијалног обрасца указује на то да ове категорије нису бесмислене. Смисленост ових категорија се може бранити следећом аргументацијом: 1. Етнографи су неке заједнице описали као матрилокалне, а неке као патрилокалне 2. Постоје разлике у просечној површини станишта између ових група 3. То значи или да су ове разлике повезане (не нужно узрочно-последично) са систематским фактором који стоји иза категорија матрилокалност/па-

трилокалност или су ове разлике последица случајности тј. насумичног груписања заједница у суштински бесмислене категорије 4. Квантитативна анализа је показала да постоје статистички значајне разлике у просечној површини кућа између патрилокалних и матрилокалних заједница тј. да је вероватноћа да се заједнице насумично групишу у две групе, а да разлика у просечној површини буде онолика колика је измерена емпиријски, веома ниска. Дакле, рационалније је прихватити тврдњу да подела на матрилокалне и патрилокалне заједнице одражава неки друштвено релевантан фактор, јер је далеко вероватнија од тврдње да ове категорије не одражавају ништа. Осим тога, истраживачи који су прикупљали податке за крос-културна истраживања су уочили проблем односа између идеалног и стварног, те су покушавали да статистичким техникама изолују стварно, а не идеално понашање (Murdock and Wilson 1972, 273).

Реконструкција брачних образаца винчанских заједница: домен и циљеви истраживања

Овај рад представља студију случаја археолошке реконструкције брачних образаца на примеру каснонеолитских заједница са подручја Централног Балкана, конкретно, заједница винчанске културе. Културно-историјски домен археолошког истраживања јесте винчанска култура онако како је дефинисана у литератури (Bukner 2003, Chapman 1981, Garašanin 1951, 1979, Milojević 1949, Гарашанин 1973). Треба нагласити да је археолошка дефиниција винчанске културе технички појам и да она не подразумева аутоматски да је антрополошка реалност која је стајала иза овог феномена чинила хомогену целину попут једног друштва, политичке, етничке или лингвистичке заједнице (Renfrew 1974). Зато је методолошки исправније говорити о више винчанских друштава.

Просторни домен винчанске културе обухвата територију централне Србије, Косова, Срема, Бачке, српског и румунског дела Баната, дела источне Босне, северног дела Црне Горе, северног дела Македоније, Трансилваније и Олтеније (Garašanin 1979, Гарашанин 1973).

Хронолошки посматрано, винчанска култура је археолошка појава касног неолита и раног енеолита која траје од око 5300 до око 4600 године пре наше ере према калибрисаним C14 датумима (Bogić 2009, Orton 2008). Као основа за синхронизацију релативне и апсолутне хронологије биће коришћена најновија синтеза доступних апсолутних датума (Bogić 2009) приказана у Табели 1. Ову хронолошку поделу треба прихватити са дозом резерве, јер је показано да границе између фаза нису тако јасне како сугерише табела (Orton 2008).

<i>Фаза (Milojčić 1949)</i>	<i>Фаза (Garašanin 1979)</i>	<i>Распон (године пре наше ере)</i>
Винча А	Винча-Тордош I	5400/5300 – 5200
Винча В	Винча Тордош II – Градац	5200 – 5000
Винча С	Градац – Винча-Плочник I	5000/4950 – 4850
Винча D	Винча-Плочник IIa, IIb	4850 – 4650/4600

Табела 1: Апсолутна (Borić 2009) и релативна хронологија винчанске културе (Garašanin 1979, Milojčić 1949).

Питањима сродства неолитских заједница на Балкану је посвећивано мало пажње у оквиру главног тока културно-историјске археологије. Преовлађујућа су била мишљења о неолитским заједницама као матријархалним и матрилинеалним заједницама (Garašanin 1979, 195-196) – дакле, размишљање о аспектима сродства се кретало у оквирима давно превазиђене Бахофенове хипотезе која припада класичном еволуционизму XIX века. Идеја о матрилинеалним и мирољубивим неолитским друштвима "Старе Европе" имала је централно место у теоријама Марије Гимбутас (Gimbutas 1977, 2007), али ове теорије су биле веома слабо емпиријски поткрепљене.

Конкретним питањем патрилокалности/матрилокалности винчанских заједница бавили су се Милутин Гарашанин и Јован Глишић. Гарашанин се дотиче питања система сродства говорећи о *Мајрес титосу*, посуди за складиштење великих димензија која је украшена у стилу потиске културе, спекулишући да би се присуство ове велике керамичке посуде на локалитету Бело Брдо у Винчи могло објаснити егзогамијом (Garašanin 1979, 198). Глишићева размишљања о аспектима сродства била су општија и сложенија, јер он експлицитно доводи у везу брачне обрасце и материјалну културу:

Ово једноставно због тога, што је немогуће тражити неки солиднији ослонац за сродничке везе међу просторно издвојеним насеобинско-родовским заједницама, или за етно-културно издвајање винчанске од савремених етно-културних група у њеном суседству, осим ако се не претпостави непрекидно мешање живог људског потенцијала као једини начин, а пуно дејство егзогамије као општепризната норма. Али ако је ситуација већ таква, да се искључивање брачног партнера унутар крвно сродничких група намеће као једина алтернатива ономе што покретни материјал суседних насеља и суседних варијаната илуструје као одговарајући степен етно-културног јединства, онда матрилокалност винчанских породичних заједница постаје немогућа већ по логици чињенице да се читав етно-културни контекст винчанске групе огледа на производима из делокруга женских послова ... ако је уопште тачно мишљење да су се винчанским грнчарством бавиле жене, онда формирање и одржавање винчанског етно-културног стила може да се сведе још само на објашњење да су жене биле те које су се пресељавале из једне крвно-сродничке групе у другу, док је обрнута могућност више изузетак него неко опште правило (Глишић 1968, 44-45).

Иако на винчанском керамичком материјалу никада нису спроведена ригорозна истраживања сличности и разлика у облицима и начинима украшавања између кућа унутар једног насеља налик онима у Америци, идеја да се брачна резиденцијална правила могу рефлектовати у археолошком запису, као и начин на који се рефлектују, потпуно је иста код Глишића и америчких истраживача.

Циљ овог рада јесте да на основу просечне површине станишта покуша да се приближи одговору на питање какви су били обрасци брачног пребивања винчанских заједница.

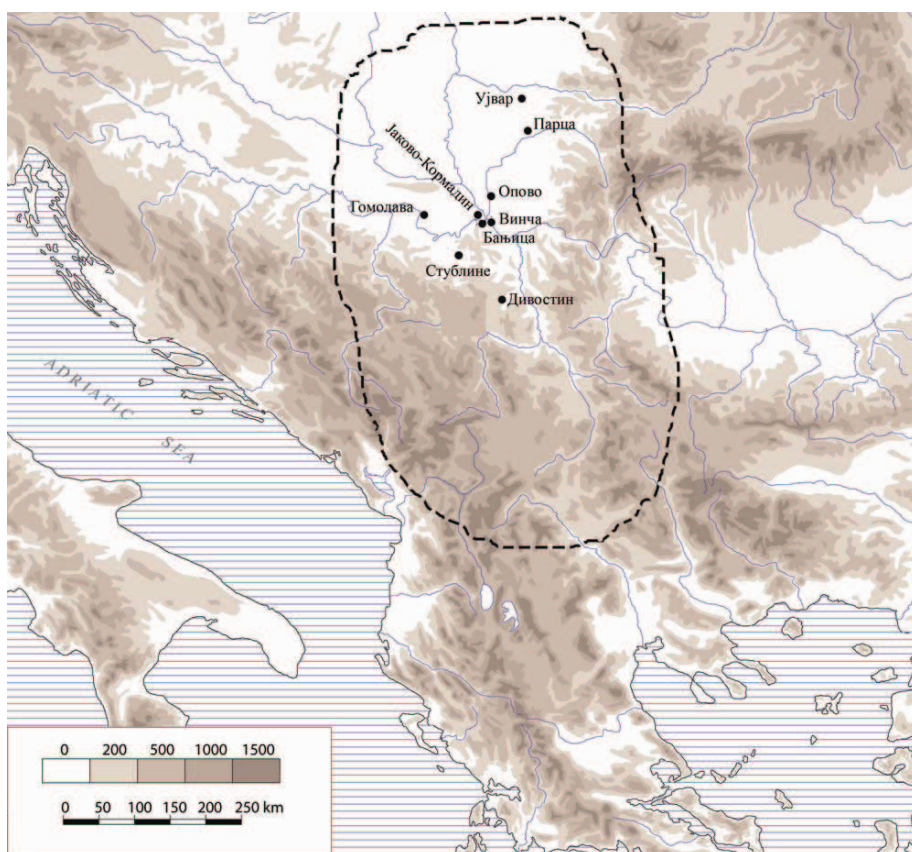
Подаци и методологија

Избор локалитета који ће ући у узорак вршен је на основу квалитета података о кућама. Минимални услов за укључење у узорак је да локалитет или хоризонт становања на локалитету има више од једне куће за коју је могуће извршити реконструкцију површине и структуре. Следећи локалитети су узети у разматрање: Дивостин, Гомолава, Бањица, Опово, Јаково-Кормадин, Винча, Црквине-Стублине, Ујвар, и Парца (Слика 1). За сваки од ових локалитета (и сваку фазу) израчуната је просечна површина станишта и оцењен укупан број становника (према Порчић 2010).

Насеља су опредељена у категорије брачног обрасца (матрилокални или патрилокални) према сугестијама датим у Роџић (2010): локалитети са просечном површином станишта већом око 50 m² опредељени су као матрилокални, док су они са просечном површином станишта мањом од поменутог броја опредељени као патрилокални. Стопа грешке класификације према оваквом критеријуму износи 15% (Роџић 2010).

Као помоћни критеријум за интерпретацију резултата, представљен је оцењени број становника у насељу. Величина популације може да укаже на локалну егзогамију или локалну ендогамију, јер локална ендогамија тј. брачно спаривање у оквиру једног насеља није могуће тамо где величина популације насеља не прелази неки минимум (Adams and Kasakoff 1975, Fix 1979, McCullough 1989, McFarland 1970, Wobst 1974, Порчић 2010 347-348). Овај минимум није фиксиран, али се може интервално оценити. Обично се узима да се минимум за локалну ендогамију креће између 500 и 1000 људи у насељу (Novaković 2005). Немогућност или могућност локалне ендогамије у уској је вези с обрасцима брачног пребивања. Познато је да је на крос-културном нивоу матрилокалност у јакој вези са локалном ендогамијом (Ember and Ember 1971, Kloos 1963). У матрилинеалним и матрилокалним системима, мушкарци најчешће имају ауторитет над сродничком линијом или кланом. Како би могли да спроводе своју функцију унутар сродничке групе, они морају да живе у истом

насељу. Из тог разлога у већини случајева матрилокалност иде заједно са локалном ендогамијом (Kloos 1963).

Слика 1: Локалитети укључени у анализу и приближно простирање винчанске културе у простору.

Реконструкције образаца брачног пребивања винчанских заједница: резултати и дискусија

Резултати анализе представљени су у Табели 1. 7 заједница (37%) је опредељено у матрилокалну, 9 (47%) у патрилокалну категорију, а три случаја су на самој граници (Парча 7с-6, Винча D и Стублине). Од заједница које су опредељене у матрилокалну категорију и за које је било могуће оценити величину популације, два случаја (Дивостин Па и Гомолава

Iab) имају супростављене индикације – просечна површина указује на матрилилокалност, али величина популације указује на немогућност локалне ендогамије и тиме умањује вероватноћу оцењеног брачног обрасца.

Локалитет	Просечна површина станишта у m^2 (према Порчић, 2010)	Оцењена величина популације (према Порчић, 2010)	Оцењени брачни образац	Да ли је оцена брачног обрасца у складу са оценом могућности ендогамије (500 – 1000 људи)?
Дивостин Па	62.68	390	матрилилокални	не
Дивостин Пб	71.45	1061	матрилилокални	да
Бањица 1	63.75	–	матрилилокални	
Бањица 2	150.58	–	матрилилокални	
Бањица 3	89.62	–	матрилилокални	
Гомолава Iab	75.67	24	матрилилокални	не
Гомолава Ib	35.92	53	патрилилокални	
Опово 1	38.08	60	патрилилокални	
Опово 3	34.69	60	патрилилокални	
Јаково	30.26	276	патрилилокални	
Стублине	50.74	929	патрилилокални/матрилилокални	да
Винча А	42.02	–	патрилилокални	
Винча С	84.28	–	матрилилокални	
Винча D	49.42	1427	патрилилокални/матрилилокални	да
Парца 7а	17.68	128	патрилилокални	
Парца 7б	34.32	329	патрилилокални	
Парца 7с-6	51.61	630	патрилилокални/матрилилокални	да
Парца 5	20.53	682	патрилилокални	
Ујвар	40	44	патрилилокални	

Табела 2: Локалитет и фазе локалитета винчанске културе укључени у анализу.

Оваква слика се у одређеној мери разликује од оцена датих у Порчић (2010), где је већи број заједница опредељен у патрилилокалну категорију. Разлике у резултатима између ове студије и раније студије (Порчић 2010), превасходно су техничке и делимично методолошке природе. Прво, у овој студији коришћен је строжи избор локалитета – узети су у разматрање само они локалитети са више од једне откривене куће. Класификација је обављена према сугестијама из Rogić (2010) где су коришћени прецизнији етнографски подаци у односу на првобитну анализу (Порчић 2010). Такође, установљено је да су грешке у класификацији матрилилокалних и матрилилокалних друштава избалансиране ако се користи критеријум од око $50 m^2$ (мање од $50 m^2$ патрилилокалне, више од $50 m^2$ патрилилокалне) (Rogić 2010).

Када је реч о археолошким подацима, за локалитете Стублине и Ујвар, са којих су димензије станишта познате само на основу геофизичких сни-

мака (Crnobrnja and Simić 2008, Crnobrnja et al. 2009, Draşovean 2007, Schier 2006), одлучено је да уместо обичног просека оцењених површина кућа буде коришћен просек израчунат на основу узорка коме је одстрањено 5% екстремних вредности са доњег и горњег краја дистрибуције. Ово је урађено зато што су димензије кућа оцењиване на основу обриса са снимка, што је сигурно унело одређени степен грешке у препознавању највећих и најмањих објеката, мада се може претпоставити да су површине појединачних објеката и даље прецењене, јер су мерене максималне димензије обриса које понекад могу бити веће од димензија саме куће.

На први поглед, чини се да у оквиру онога што се назива винчанска култура постоје различити обрасци брачног пребивања. Може се приметити да је Дивостин који се налази јужније од Саве и Дунава, дубље у унутрашњости Централне Србије, оцењен као матрилокални, док су они северно углавном опредељени као патрилокални (Слика 1). Матрилокалност Дивостина се уклапа у хипотезу да у време касне винчанске културе подручја северно и јужно од Саве и Дунава дивергирају у културном развоју (Трипковић 2009, 295-297). Стублине би можда представљале још један матрилокални локалитет дубље у унутрашњости, али је ово мало вероватно, јер се он налази на самој граници матрилокалности и патрилокалности, а пошто су површине кућа вероватно прецењене, овај локалитет је вероватно ближи патрилокалном опсегу просечних површина.

Пре него што се донесе закључак потребно је нагласити једну веома битну чињеницу. Метод археолошког оцењивања брачног обрасца је у суштини веома непрецизан инструмент који почива на једној емпиријској генерализацији и има релативно високу стопу грешке. Не треба бити заведен прецизношћу бројева које даје статистичка анализа, јер је сам метод заснован на емпиријској генерализацији, а сами археолошки узорци коришћени за оцењивање просечне површине станишта су веома мали и непоуздани (са изузетком Стублина и Ујвара, али су зато оцене површина самих кућа са ова два локалитета непрецизне). Када се ово узме у обзир, поставља се питање да ли постоји нека независна линија доказа која би могла да поткрепи или противречи добијеним резултатима. За локалитет Гомолава постоје резултати ДНК анализе са некрополе која припада фази Ib који показују да су све индивидуе мушкарци и да су сви у сродству по мушкој линији (Stefanović, 2008). На основу овог налаза, могуће је са великом вероватноћом закључити да се ради о патрилинеалној заједници (све мушке индивидуе једног рода закопане на истој некрополи) и самим тим и патрилокалној заједници. Дакле, у случају Гомолаве Ib постоји конвергенција две независне линије доказа – оцене на основу просечне површине станишта и ДНК анализа.

Када је реч о осталим локалитетима, није могуће навести подједнако релевантне аргументе за поткрепљење оцене патрилокалности или ма-

трилокалности. Могуће је само изнети неке спекулације које су генерално утемељене у антрополошкој теорији, али их је тешко операционализовати и ригорозно применити у овом случају. Познато је да постоји тенденција да друштва где је подела рада у домену производње хране изразито патридоминантна (преко 85%) буду и патрилокална . Веза између типа пољопривреде (интензивна насупрот екстензивној), врсте биљака које се гаје (житарице насупрот осталим), технологије (мотика насупрот ралу и плугу) и поделе рада (патридоминантна или матридоминантна) предмет је многих крос-културних антрополошких студија (Judith K. Brown 1970, Burton et al. 1977, Burton and Reitz 1981, Burton and White 1984, Ember 1983, White et al. 1981). Резултати ових истраживања су показали да присуство плуга, присуство житарица, сезоналност пољопривреде¹ и значај домаћих животиња негативно корелирају са уделом жена у пољопривредној производњи (Burton and White 1984). Дакле, мала је вероватноћа да земљорадња заснована на житарицама, присуство плуга, већи значај домаћих животиња и сезонална пољопривреда са једне, и матридоминантна поделе рада са друге стране, иду заједно.

Када је реч присуству плуга у касном неолиту, о томе постоје подељена мишљења (Bogaard 2004, Chapman 1983, Sherratt 1981, 1983). Клима није била значајно другачија од данашње када се ради о сменама годишњих доба тј. земљорадња је била ограничена на одређене делове године. Подаци о уделу домаћих животиња и присуству житарица постоје (Bökönyi 1988, Borojević 2006, Bottema and Ottaway 1982, Dimitrijević 2008, Greenfield 1986, Legge 1990, Orton 2008, 2010, Russell 1993, van Zeist 2002) и они указују на то да је земљорадња свих винчанских заједница почивала на узгајању житарица, а да је на великој већини локалитета било развијено сточарство (са изузетком локалитета попут Петнице и Опова где је доминирао лов). Дакле, макар три од четири индикатора патридоминантне поделе рада су присутна, а међу њима и два најјача (сезоналност и значај домаћих животиња), што може да указује на изразито патридоминантну поделу рада у винчанској култури и што се уклапа с опредељењем већине локалитета као патрилокалних. Локалитет који се никако не уклапа у наведену аргументацију је Дивостин, јер показује све

¹ Бартон и Вајт под сезоналношћу пољопривреде подразумевају пољопривредне режиме где је од кључног значаја да земљораднички послови попут сетве, жетве, обрађивања земљишта буду обављени у одређеном временском тренутку у години (Burton and White 1984; 574). Пољопривреда је сезоналног карактера свуда где сезона раста биљака не траје током целе године. Бартон и Вајт сезоналност пољопривреде мере бројем месеци без падавина у години, али наглашавају да се она може мерити бројем зимских месеци када је заустављен развој биљака.

индикаторе патридоминантне поделе рада, нарочито велики значај сточарства (Vökönyi 1988), али је на основу површине опредељен као матрилокално насеље. Још једном треба нагласити да су ова разматрања у домену спекулације, јер патридоминанта подела рада у винчанским заједницама није доказана, само се чини вероватном, али оваква оцена остаје у домену ученог нагађања.

Закључак

Основни закључак ове студије био би да не постоји једноставан одговор на питање какви су били обрасци брачног пребивања винчанске културе. Судићи само по резултатима ове анализе, може се рећи да винчанска култура није једнообразна када су у питању обрасци брачног пребивања, или, макар, структура и величина домаћинства. Оно што је готово сигурно, јесте да матрилокални образац свакако није био једини и најшире распрострањен образац. Стога би се могло би се рећи да резултати ове анализе у великој мери поткрепљују Глишићеву (1968) хипотезу.

Са становишта историјских процеса у касном неолиту и раном енеолиту, реконструкција образаца брачног пребивања није циљ по себи, већ представља један елемент у сагледавању врсте и динамике интеракција између локалних неолитских заједница. Глишићева размишљања о вези између стилских образаца материјалне културе и брачних образаца представљају одличан траг (Глишић 1968). Теорија и методологија еволуционистичке археологије могле би бити употребљене за формулацију хипотеза о стилским обрасцима у матрилокалном и патрилокалном случају. Уколико би могло да се покаже да је оно што чини кључну разлику између ова два сценарија степен културне трансмисије између насеља, онда би већ постојећи модели могли бити примењени (уп. Neiman 1995). Резултати добијени у таквој врсти истраживања би могли да се упореде са реконструкцијама извршеним у овом раду, што би у случају поклапања ојачало закључке, а у случају непоклапања отворило занимљива истраживачка питања.

Литература

- Adams, J. W., and A. B. Kasakoff. 1975. "Factors underlying endogamous group size". In *Population and social organization*. eds. M. Nag, 147-174. Hague: Mouton.

- Allen, William L., and James B. Richardson. 1971. The Reconstruction of Kinship from Archaeological Data: The Concepts, the Methods, and the Feasibility. *American Antiquity* 36: 41-53.
- Arnold, Dean E. 1988. *Ceramic Theory and Cultural Process*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bogaard, Amy. 2004. *Neolithic Farming in Central Europe*. London: Routledge.
- Bökönyi, S. 1988. "The Neolithic fauna of Divostin". In *Divostin and the Neolithic of Central Serbia*. eds. A. McPherron, and D. Srejović, 419-445. Pittsburgh: University of Pittsburgh.
- Borić, Dušan. 2009. "Absolute Dating of Metallurgical Innovations in the Vinča Culture of the Balkans". In *Metals and Societies: Studies in Honour of Barbara S. Ottaway*. eds. T. Kienlin, and B. Roberts, 191-245. Bonn: Dr Rudolf Habelt GMBH.
- Borojević, Ksenija. 2006. *Terra and Silva in the Pannonian Plain: Opovo agrogathering in the Late Neolithic*. Oxford: Archaeopress.
- Bottema, S., and B. S. Ottaway. 1982. Botanical, malacological and archaeological zonation of settlement deposits at Gomolava. *Journal of Archaeological Science* 9: 221-246.
- Brown, Barton McCaul. 1987. Population Estimation From Floor Area: a Restudy of "Naroll's Constant" *Cross-Cultural Research* 21: 1-49.
- Brown, Judith K. 1970. A Note on the Division of Labor by Sex. *American Anthropologist* 72: 1073-1078.
- Brukner, Bogdan. 2003. Vinčanska kultura u prostoru i vremenu. *Rad muzeja Vojvodine* 43-45: 7-28.
- Burton, Michael L., Lilyan A. Brudner, and Douglas R. White. 1977. A Model of the Sexual Division of Labor. *American Ethnologist* 4: 227-251.
- Burton, Michael L., and Karl Reitz. 1981. The Plow, Female Contribution to Agricultural Subsistence and Polygyny: A Log Linear Analysis. *Cross-Cultural Research* 16: 275-305. 10.1177/106939718101600304
- Burton, Michael L., and Douglas R. White. 1984. Sexual Division of Labor in Agriculture. *American Anthropologist* 86: 568-583.
- Chapman, John. 1981. *The Vinča Culture of South East Europe*. Oxford: BAR.
1983. 'The Secondary Products Revolution' and the Limitations of the Neolithic. *Bulletin of the Institute of Archaeology* 19: 107-122.
- Crnobrnja, Adam N., and Zoran Simić. 2008. "Archaeological Survey of the Eneolithic Settlement Crkvine at Stubline, Serbia". In *Circumpontica in Prehistory: Western Pontic studies. Global gratitude to Eugene Comşa for his 85th anniversary*. eds. L. Nikolova, J. Marler, M. Merlini, and A. Comşa, 221-227. Oxford: BAR.
- Crnobrnja, Adam N., Zoran Simić, and Marko Janković. 2009. Late Vinča Culture Settlement in Crkvine at Stubline. *Starinar* 59.
- Deetz, James. 1968. "The inference of residence and descent rules from archeological data". In *New perspectives in archeology*. eds. Sally R. Binford, and Lewis R. Binford, 41-48. Chicago: Aldine.
- Dimitrijević, Vesna. 2008. Vertebrate Fauna of Vinča – Belo Brdo (Excavation Campaigns 1998-2003). *Starinar* 56: 245-269.

- Divale, William T. 1974. Migration, External Warfare, and Matrilocal Residence. *Cross-Cultural Research* 9: 75-133. 10.1177/106939717400900201
- Draşovean, Florin. 2007. The neolithic tells from Parţa and Uivar (South-west Romania). Similarities and differences of the organization of the social space. *Analele Banatului* 15: 19-32.
- Dumond, Don E. 1977. Science in Archaeology: The Saints Go Marching in. *American Antiquity* 42: 330-349.
- Џонсон, Метју. 2008. *Археолошка теорија*. Београд: Клио.
- Ember, Carol R. 1974. An Evaluation of Alternative Theories of Matrilocal Versus Patrilocal Residence. *Cross-Cultural Research* 9: 135-149.
1975. Residential Variation among Hunter-Gatherers. *Cross-Cultural Research* 10: 199-227. 10.1177/106939717501000302
1983. The Relative Decline in Women's Contribution to Agriculture with Intensification. *American Anthropologist* 85: 285-304.
2011. What We Know and What We Don't Know about Variation in Social Organization: Melvin Ember's Approach to the Study of Kinship. *Cross-Cultural Research* 45. doi 10.1177/1069397110383947
- Ember, Carol R., and Melvin Ember. 1972. The Conditions Favoring Multilocal Residence. *Southwestern Journal of Anthropology* 28: 382-400.
- Ember, Carol R., Melvin Ember, and Peter N. Peregrine. 2007. *Anthropology*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Ember, Melvin. 1973. An Archaeological Indicator of Matrilocal versus Patrilocal Residence. *American Antiquity* 38: 177-182.
- Ember, Melvin, and Carol R. Ember. 1971. The Conditions Favoring Matrilocal versus Patrilocal Residence. *American Anthropologist* 73: 571-594.
- Fix, Alan G. 1979. Anthropological Genetics of Small Populations. *Annual Review of Anthropology* 8: 207-230.
- Garašanin, Milutin. 1951. *Hronologija vinčanske grupe*. Ljubljana: Univerzitet u Ljubljani.
1979. "Centralnobalkanska zona". In *Praistorija jugoslavenskih zemalja*. eds. A. Benac, 79-212. Sarajevo: Svetlost.
- Гарашанин, Милутин. 1973. *Праисторија на тлу СР Србије*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Gimbutas, Marija. 1977. The first wave of Eurasian steppe pastoralists into Copper Age Europe. *Journal of Indo-European Studies* 5: 277-338.
2007. *The Goddesses and Gods of Old Europe: Myths and Cult Images*. Berkeley: University of California Press.
- Глишић, Јован. 1968. "Економика и социјално економски односи у неолиту Подунавско-поморавског басена". In *Неолит централног Балкана*. eds. Лазар Трифуновић, 21-61. Београд: Народни музеј.
- Greenfield, H. J. 1986. *The paleoeconomy of the Central Balkans (Serbia): A zooarchaeological perspective on the Late Neolithic and Bronze Age (4500-1000 B.C.)* Oxford: BAR
- Hart, John P. 2001. Maize, Matrilocality, Migration, and Northern Iroquoian Evolution. *Journal of Archaeological Method and Theory* 8: 151-182.

- Hill, James N. 1966. A Prehistoric Community in Eastern Arizona. *Southwestern Journal of Anthropology* 22: 9-30.
- Kloos, Peter. 1963. Matrilocal Residence and Local Endogamy: Environmental Knowledge or Leadership. *American Anthropologist* 65: 854-862.
- Korotayev, Andrey. 2001. An Apologia of George Peter Murdock. Division of Labor by Gender and Postmarital Residence in Cross-Cultural Perspective: A Reconsideration. *World Cultures* 12: 179-203.
2003. Division of Labor by Gender and Postmarital Residence in Cross-Cultural Perspective: A Reconsideration. *Cross-Cultural Research* 37: 335-372.
- Legge, Anthony J. 1990. "Animals, economy and environment". In *Selevac: a Neolithic village in Yugoslavia*. eds. R. Tringham, and D. Krstić, 215-242. Los Angeles: University of California Press.
- Longacre, William A. 1970. *Archaeology as anthropology, a case study*. University of Arizona.
- McCullough, John M. 1989. Relation of Community Size to Endogamy in a Traditional Society: Patzcuaro, Mexico, 1903-1932. *American Journal of Human Biology* 1: 281-287.
- McFarland, David D. 1970. Effects of Group Size on the Availability of Marriage Partners. *Demography* 7: 411-415.
- Milojević, Vladimir. 1949. *Chronologie der jüngeren Steinzeit Mittel- und Südosteuropas*. Berlin: Gebr. Mann.
- Murdock, George P., and Suzanne F. Wilson. 1972. Settlement Patterns and Community Organization: Cross-Cultural Codes 3. *Ethnology* 11: 254-295.
- Neiman, Fraser D. 1995. Stylistic Variation in Evolutionary Perspective: Inferences from Decorative Diversity and Interassemblage Distance in Illinois Woodland Ceramic Assemblages. *American Antiquity* 60: 7-36.
- Novaković, Predrag. 2005. "The cultural landscapes of hillforts". In *Carlo Marchesetti e i Castellieri – 1903-2003*. eds. Gino Bandelli, and Emanuela Montagnari Kokelj, 310-324. Trieste: Editreg
- Olsen, Bjornar. 2002. *Od predmeta do teksta*. Beograd: Geopoetika.
- Orton, David. 2008. *Beyond Hunting and Herding: Humans, animals, and the political economy of the Vinča period*. PhD. University of Cambridge.
2010. Both subject and object: herding, inalienability and sentient property in prehistory. *World Archaeology* 42.
- Parkin, Robert. 1997. *Kinship: An Introduction to the Basic Concepts*. Oxford: Blackwell.
- Peregrine, Peter N. 2001. Matrilocal, Corporate Strategy, and the Organization of Production in the Chacoan World. *American Antiquity* 66: 36-46.
2004. Cross-Cultural Approaches in Archaeology: Comparative Ethnology, Comparative Archaeology, and Archaeoethnology. *Journal of Archaeological Research* 12: 281-309.
2007. Cultural Correlates of Ceramic Styles. *Cross-Cultural Research* 41: 223-235.
- Porčić, Marko. 2010. House Floor Area as a Correlate of Marital Residence Pattern: A Logistic Regression Approach. *Cross-Cultural Research* 44: 405-424.

- Порчић, Марко. 2010. *Археологија винчанских кућа: теоријско-методолошки оквири проучавања демографије и друштвене структуре*. Докторска дисертација. Универзитет у Београду – Филозофски факултет.
- Renfrew, Colin. 1974. "Space, Time and Polity". In *The Evolution of Social Systems*. eds. M. Rowlands, and J. Friedman, 89-114. London: Duckworth.
- Russell, Nerissa. 1993. *Hunting, Herding and Feasting: Human Use of Animals in Neolithic Southeast Europe*.
- Schier, Wolfram. 2006. "Neolithic House Building and Ritual in the Late Vinča Tell Site of Uivar, Romania". In *Homage to Milutin Garašanin*. eds. Nikola Tasić, and Cvetan Grozdanov, 325-339. Belgrade: Serbian Academy of Sciences and Arts, Macedonian Academy of Sciences and Arts.
- Schillaci, Michael A., and Christopher M. Stojanowski. 2002. A Reassessment of Matrilocality in Chacoan Culture. *American Antiquity* 67: 343-356.
2003. Postmarital residence and biological variation at Pueblo Bonito. *American Journal of Physical Anthropology* 20: 1-15.
- Service, Elman R. 1971. *Primitive Social Organisation*. New York: Random House.
- Sherratt, Andrew G. 1981. "Plough and pastoralism: aspects of the Secondary Products Revolution". In *Patterns of the Past: Studies in Honour of David Clark*. eds. Ian Hodder, Glynn Isaac, and Nicholas Hammond, 261-305. Cambridge: Cambridge University Press.
1983. The Secondary Exploitation of Animals in the Old World. *World Archaeology* 15: 90-104.
- Stefanović, Sofija. 2008. "Late Neolithic Boys at the Gomolava Cemetery (Serbia)". In *Babies Reborn: Infant/Child Burials in Pre- and Protohistory*. eds. Krum Bacvarov, 95-99. Oxford: Archaeopress.
- Trigger, Bruce. 1989. *A history of archaeological thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tripković, Boban. 2009. *Domaćinstvo i zajednica u kasnom neolitu Zapadnog Balkana*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.
- van Zeist, W. 2002. Plant husbandry of tell Gomolava, Vojvodina, Yugoslavia. *Palaeohistoria* 43/44: 87-115.
- White, Douglas R., Michael L. Burton, and Malcolm M. Dow. 1981. Sexual Division of Labor in African Agriculture: A Network Autocorrelation Analysis. *American Anthropologist* 83: 824-849.
- Wobst, H. Martin. 1974. Boundary Conditions for Paleolithic Social Systems: A Simulation Approach. *American Antiquity* 39: 147-178.

Marko Porčić

Department of Archaeology
Faculty of Philosophy, BelgradeMarital Residence Patterns in
Late Neolithic Communities of the Vinča Culture

This paper aims to reconstruct the marital residence patterns in late Neolithic communities in the central Balkans. The average size of the habitation site was used as a correlate of patrilocality or matrilocality. A study of the habitation sites of the Vinča culture shows that judgments about marital residence patterns vary between sites and their phases. There are, however, certain indications that patrilocality may be considered the more probable pattern for most of the sites.

Key words: late Neolithic, Vinča culture, matrilocality, patrilocality

Modèles de résidence conjugale des communautés néolithiques
tardives de la culture de Vinča

L'objectif de ce travail est de reconstituer les modèles de résidence conjugale des communautés néolithiques tardives de la région des Balkans centraux. La superficie moyenne de l'habitat a été utilisée en tant que corrélat de la patrilocalité ou de la matrilocalité et les sites de la culture de Vinča ont été ici pris en considération. Les résultats démontrent que les modèles de résidence conjugale diffèrent selon les sites et les phases d'évolution des sites. Toutefois, il y a des indications que la patrilocalité peut être considérée comme un modèle plus probable pour la plupart des sites.

Mots clés: néolithique tardif, culture de Vinča, matrilocalité, patrilocalité

Primljeno: 27.12.2010
Prihvaćeno: 01.02.2011